

שלמה המלך / הרב שלמה אבינו

תוכן:

1.	מלך ישראל
2.	ממשיכו של דוד המלך
3.	מלך פילוסוף
4.	עוצמה כלכלית
5.	עצמאות צבאית
6.	שלום וביטחון
7.	חכמת שלמה
8.	חכמת הקודש
9.	חטא שלמה
10.	לא ירבה לו נשים, כסף וסוסים
11.	תור הזהב

1. מלך ישראל

שלמה היה מלך ישראל. כאשר דנים באישיותו, יש לזכור זאת. לפני מלך יש לעמוד דום, כמו לפני תלמיד חכם. אישיותו של שלמה המלך עלולה ליצור רושם מוטעה, ולכן חז"ל מצאו לבכור לומר: "כל האומר שלמה חטא – אינו אלא טועה"¹. יש לרונן באישיותו של שלמה במילואה, לפני שמעזיזים לבקר אותה.

אמנם כן, שלמה המלך חטא, אך על כך מזהירים חז"ל, שחטאו אינו מה שנראה לעין. היה חטא, ועליו צריך להיות דין וחשבון נוקב מאוד, ואכן יש על שלמה המלך טענות גדולות, אך קודם לכן יש לדעת שלהחזיק במלכות אינו דבר פשוט. מעטים מאוד בהיסטוריה העולמית הצליחו במלאכה זאת, ושלמה המלך היה בין הטובים ביותר באומות העולם בכלל ובעם ישראל בפרט. וכי אנו יודעים מה זה להיות מלך? חז"ל תיקנו ברכה מיוחדת על ראיית מלך, אפילו מלך גוי, קל וחומר מלך ישראל². שלמה המלך מכונה בזוהר: "סיהרא באשלמותא"³ – הירח בשלמותו. לירח יש עליות וירידות. מאברהם אבינו עד צדקיהו המלך היו עשרים ותשע דורות. שלמה המלך היה הדור החמש עשרה, הירח במילואה, מלכות עצומה. שאול הכין את המלוכה, דוד בנה אותה ושלמה המלך חיזק ויצב אותה.

2. ממשיכו של דוד המלך

שלמה המלך הוא ממשיכו של דוד אביו, ממשיך גאמן. דמותו של אביו אינה מאפילה עליו, אין הוא העתק דהוי. שלמה שונה לחלוטין מאביו. דוד עסק במלחמות ושלמה עסק ב"ותיכון מלכותו מאוד"⁴.

בנים רבים היו לדוד. כל אחד היה חמוש בכשרונות מרשימים. ודאי היו ביניהם בנים

1. שבת נו.
 2. שו"ע או"ח רכד ת.
 3. זוהר יתרו פה א. ועי' אורות עמ' קו.
 4. מלכים א ב יב.

חוקים ואמיצים יותר משלמה המלך. אבשלום היה דמות בולטת מאוד וכן אדוניה ואמנון. אבל כל בניו אלה היו מקושרים לתכונות חיצוניות שלו. אל הפנים הפנימי של דוד נקשר שלמה. הוא התחבר לנקודות הפנימיות – מלכות ד', עבודת ד' ואחדות האומה. התחברות זו היתה גם בזכות אמו. דוד הרגיש שבת שבע היא האשה איתה הוא יכול להכין את המלך הבא. בספר הזוהר מובא, שדוד צדק בכך שרצה להינשא לבת שבע, אלא שהוא עשה זאת שלא ביושר, לכן היא באה לו דרך צער⁵, למרות שהיתה מיועדת לו מששת ימי בראשית⁶. זכות גדולה היא לאב להיות גנוז בתוך בנו, זכות שלא רבים הזוכים לה. יש עוד דוגמאות לכך, כמו רבי אברהם בן הרמב"ם, וכן רבנו הרב צבי יהודה, בנו של מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק, – זו זכות גדולה ונדירה. בסוף הסליחות, אנו אומרים: "מי שענה לדוד ושלמה" – אין הפרדה. דוד הוא שלמה ושלמה הוא דוד, אותה אישיות בגוונים שונים. הדברים מפורשים אצל שלמה: אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול כאשר הלך לפניך באמת ובצדקה ובישרת לבב עמך ותשמר לו את החסד הגדול הזה ותתן לו בן ישב על כסאו כיום הזה?⁷ וכן: "ויאהב שלמה את ד' ללכת בחקות דוד אביו"⁸.

3. מלך פילוסוף

שלמה המלך היה גם חכם גדול – חכם בחול וחכם בקודש. חוכמת הקודש שלו מופיעה במשלי, שיר השירים וקהלת. הוא תאם לאידאל היווני העתיק של אפלטון – מלך פילוסוף. חזון זה לא התקיים אצל הגויים, אך אצלינו הוא הופיע בכל תפארתו. לצערנו, בעם ישראל לא האמינו שהדבר אפשרי, ומרן הרב מסביר שמסיבה זו התפלגה הממלכה⁹. העם העדיף טכנוקרטי על פני מלך פילוסוף, טכנוקרטי כמו ירבעם בן נבט, אדם יותר נמוך מבחינה רוחנית אך טוב מאוד ברמה הארגונית. המרד של ירבעם היה כשופר לאנשים רבים בעם, שהיו להם טענות נגד שלמה בתפקודו כמלך.

4. עוצמה כלכלית

הטענות העיקריות כלפי שלמה המלך, היו בכך שהיה קשוח. אמנם כן. שלמה לא הנציח את המצב של תקופת שפוט השופטים: "איש הישר בעיניו יעשה"¹⁰. הוא גם לא היה מוכן לסבול מרידות, כפי שהיו בזמן אביו דוד – כמרד אבשלום וכל מלחמות הגנרלים. הוא היה מלך נחוש. "והממלכה נכונה ביד שלמה"¹¹. הוא בנה ממלכה עשירה, ולצורך כך גבה

5. זוהר ח"א עג.

6. סנהדרין קז.

7. מלכים א ג ו.

8. שם ש ג.

9. אגרות הראיה ג ו.

10. שופטים יז ו, כא כה.

11. מלכים א ב מו.

מיסים רבים. ממלכתו היתה בסדר גודל של האמפריות באותה תקופה, כמו בבל, אשור, מצרים וצור. השבטים התלוננו על גובה המיסים¹². ירבעם בן נבט, הנציב בנגבול אפרים ומנשה, היה אדם גדול וחכם, שחרש מזימות כדי להמריד את העם נגד שלמה. להמריד נגד המלך קל מאוד. עוד בימי חייו של שלמה, הוא מרד במלך¹³, והמלך הכניעו ביד קשה, עד שברח למצרים¹⁴.

הישיגיו של שלמה היו אדירים, הוא הגדיל חרושת ומסחר, ניצל את הפוטנציאל שבארץ ישראל עד תום, הפך אותה לנתיב תחבורה ראשי לכל ארצות אסיה. לצורך כך, השקיע בתשתית של דרכי התעבורה, כדי שכל השיירות ממדבר, מתדמור ומנאות ערב יעברו דרכנו, מה שהביא רווח כלכלי משמעותי מאוד. השאלה היא מה השאיפה של כלל ישראל. האם לבנות מדינה קטנטנת העלולה להימחק בכל רגע, או אמפריה. עוד בימי דוד המלך באו והתלוננו בפניו שהם רעבים ללחם! אמר להם דוד: "לכו והתפרנסו זה מזה". ענו לו: "אין הבור מתמלא מחולייתו ואין הקומץ משביע את הארי"¹⁵. האם כך אפשר לנהל מדינה שתשפיע על העולם ותקדש את השם? שלמה המלך עשה מהפכה. בתקופתו סוחרו המלך היו בכל מקום. ספינות המלך שטו בים סוף, עציון גבר, אופיר ועד הודו ואפריקה¹⁶. היתה התפתחות כלכלית ותעסוקתית. החקלאות התפתחה והמלאכה נשתכללה. הוא בנה ערי מסכנות לאסוף תבואה לעת בצורת¹⁷. הוא בנה מבצרים כדי לסוכך על הנתיבות, ולשמש מקומות חניה ומנוחה. אוצרות המלוכה התרבו בכסף וזהב, וכן מתכות יקרות, בגדים, בשמים וסוסים¹⁸. שלמה המלך הפך את מדינת ישראל למדינה עצמאית. עצמאות כלכלית גם מאפשרת להימנע מלקבל תכתיבים מדיניים מצור ומצידון, האמפריות השכנות מצפון.

5. עצמאות צבאית

פרט לעצמאות כלכלית יש צורך גם בעצמאות צבאית. לשלמה המלך היה צבא אדיר. היו לו פרשים רבים, והוא ביצר ערים בבניה מיוחדת של אבני גזית. כל זאת עשה בחכמתו. הוא סילק את העצמאות השבטית, ואיחד את האומה. אפילו בתקופת דוד עוד היו "אנשי דוד" ו"אנשי שאול". שלמה איחד כולם תחתיו. כדי להשיג זאת, דבר שהיה מחויב המציאות, כדי להיחפך לעצמאיים כלכלית וצבאית, ובכדי להשפיע על העולם ולקדש שם השם בעולם, הציב שרים ונציבים רבים ממונים על ידו¹⁹. ההתעצמות הכלכלית והצבאית אינה מטרה בפני עצמה. היא גם אמצעי לזכות להערצה מצד אומות העולם כולם. אם קיימת הערכה, הרי שגם מעריכים

12. ע"י מלכים א יב ד.

13. מלכים א יא כז.

14. שם מ.

15. ברכות ג.

16. מלכים א י כח.

17. מלכים א ט יט.

18. מלכים א ה א. א י כה. ז מז. ט כח. יא. יב. כב. כה.

19. מלכים א ד ז-י.

את התורה היוצאת מהעם הזה. כדי שהדברים יזכו להתייחסות והקשבה, יש גם להיראות מרשים. אמת זאת ידע שלמה המלך, כפי שהסביר בספר קהלת: "חכמת המסכן בזויה"²⁰. מלך כוזב, למשל, לא חשב בתחילה להתייחס ליהודים, כיון שנראו בזויים²¹. אכן, שלמה גרם למהפכה של ממש. בתקופת דוד אביו לא היה לעם מזון. לעומת זאת, בתקופתו, הכסף היה רב, שלא נחשב כלל. "אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה"²². "ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים"²³. כל עם ישראל היה עשיר, כפי שמשופר: "יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב אוכלים ושותים ושמחים"²⁴.

6. שלום וביטחון

כל ימי שלמה המלך שרר שלום בארץ. כיצד השיג שקט ושלום? על ידי הקרנת כח ועצמה. שלמה ביצר את ירושלים עיר הבירה. הוא בנה חומה סביבה²⁵. הוא בנה מערכת של צינורות ותעלות מים להבאת מים לעיר²⁶. הוא סיקל דרכים לירושלים כדי להגן על עוברי האורח, מפני שבטים פראיים האורבים לטרף על אם הדרך, ותיקן דרך המלך²⁷. למבצעים כאלה היה צורך בעבודה קשה וגדולה. הוא גייס לשם כך אלף וארבע מאות רכב²⁸ ואלף ומאתים פרשים²⁹. הוא בנה קו הגנה מפני שבטי המדבר³⁰, וערים מבוצרות במקומות אסטרטגיים³¹. הוא בנה את מדינת ישראל בסדר גודל של מעצמת על. אויבים שניסו להתנכל לבו – חוסלו מיד. זו היתה הדרך להשגת השלום. הדד האדומי שהיה במצרים, שמח לשמוע שמתו דוד המלך ויואב בן צרויה. הוא חזר לארצו, ויארוב מראש הרים ונקיקי סלעים וניסה לבוא ולבוז את ישראל. גם רוזן בן אלידע שר הצבא ניסה להפריע לשלמה כל חייו³². שלמה הצליח להקים ממלכה אדירה. ו"שלמה הוא מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים... כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה בכל מלכי עבר הנהר ושלום היה לו מכל עבריו מסיבב"³³. "וישב יהודה וישראל לבטח,

20. קהלת ט טו.

21. כוזב א ד.

22. מלכים א י כא.

23. שם כז.

24. מלכים א ד כ.

25. מלכים א ג א.

26. יוסף בן מתתיהו ועי' יומא לא.

27. מלכים ב ז ד.

28. מלכים א י כו.

29. מלכים א ה ו.

30. עי' דברי הימים ב ח ד.

31. עי' מלכים א ט טו-יט.

32. מלכים א יא יד-כד.

33. מלכים א ה ד-א.

איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדין ועד באר שבע כל ימי שלמה"³⁴. הכתוב מעיד שהיה טוב בימיו לעם ישראל. אמנם, כתמיד גם בימיו אנשים התלוננו. בכל התקופות יש אנשים שחושבים שמגיע להם הכל בחינם, לכן מדגישים הכתוב: "וישב שלמה על כסא ד"³⁵. כיסא עליו יושב שלמה המלך הוא כסא ד'!

אמנם, כאשר אנו קוראים את ספר מלכים, נראה לכאורה שהכל בא לשלמה בקלות, כביכול קיבל ירושה מדוד אביו, אך אין זה נכון. הוא ארגן את כל הממלכה מחדש. הוא הפך משטר צבאי למשטר אזרחי. את הקצינים ששלטו בכיפה הוא החליף בנציבים ובפקידים. הוא סילק את יואב בן צרויה ושמעי, מכת צוואתו של דוד³⁶. לכאורה קשה להבין את הוראתו של דוד. הרי שמעי בן גרא היה גיבור גדול, מלא הרבה צלקות שספג במלחמות דוד³⁷.

שאלה. האם מדובר באותו שמעי?

תשובה. יש מחלוקת לגבי זהויו של שמעי בן גרא. רבי יצחק אברבנאל מוזהר אותו עם אחד מגיבורי דוד.

יואב בן צרויה, עליו אין ספק שהיה הלוחם מספר אחד של דוד. מדוע צוה דוד להורגו אפשר להסביר זאת בעזרת משל. במערב הפרוע קיימת עיירה בה שולטים אקדוחנים המטילים אימתם ומחסלים כל מתנגד. הממשלה הפדרלית מחליטה לשלוח שריף לעשות שם סדר, שולחת אדם שלמד משפטים שנים רבות. הוא מגיע לעיירה לבוש חליפה וענוב בעניבה, עם ערימת ספרים תחת ידו, פוגש אקדוחן בעיירה, ובנימוס מבקש ממנו להציג בפניו רשיון נשיאת אקדה. האקדוחן שולף את אקדחו, מחורר את כל ערמת הספרים ואת נושאן.

מבינה הממשלה הפדרלית שזו לא הדרך. שולחת לעיירה את האקדוחן הטוב ביותר, עם סמכויות של שריף. הוא מגיע למקום, יורה על כל פורע חוק, ומשליט סדר מופתי. עוברות השנים. העיירה מתקדמת. נבנים בתים רבי קומות, חנויות נפתחות, בנקים ותחבורה ציבורית מסודרת. השריף הזקן עוד מסתובב במקום על סוסו עם אקדחו. מזמין אותו אליו מפכ"ל המשטרה החדש בעיר, פקיד ממושקף בוגר אוניברסיטה, מבקש ממנו לגנוז את אקדוחו ולקבל פנקס דחוי"ת במקומו. השריף אינו מוכן לשמוע הודאות, בודאי לא מפקיד עלוב כזה, מזהיר אותו המפכ"ל, שאם הוא יורה כדור אחד, הוא נכנס לכלא על אף כל זכויותיו בבניין העיר. פשוט, הזמנים השתנו.

כך דוד המלך, ידע שיואב הוא טיפוס מסוכן מאוד, העלול לארגן מרד בשלמה המלך, המלך החדש בעל הנפש העדינה. מזהיר אותו דוד: כדי שמלכותך תיכון – אם הוא ימרוד בך, חייב אתה לחסלו.

34. שם ד.

35. דברי הימים א כט כג.

36. מלכים א ב ה-ט.

37. עי' מלכים א א ח.

7. חוכמת שלמה

"הוא יהיה איש מנוחה... כי שלמה יהיה שמו ושלוש ושקט אתן על ישראל בימיו"³⁸. מלחמות ותקיפות נצרכים לפעמים, אבל שלמה המלך מלך מתוך מנוחה, מתוך שקט ועצמה, כמים שקטים החודרים עמוק. כוחו של שלמה הוא חוכמתו. "הרואה את שלמה בחלום, יצפה לחכמה"³⁹. וכדברי דוד בצוואתו: "ועשית כחכמתך"⁴⁰, "כי איש חכם אתה"⁴¹. כל חוכמתו וגאונותו של שלמה היתה עבור כלל ישראל. הרמב"ם כותב, שכל כוחות הנפש של האדם צריכים להיות מכוונים למטרה אחת – עבודת ד'⁴². בחזון הלילה הראשון שלו, שלמה לא שאל לעצמו עושר, כבוד או תהילת גיבורים, אלא ביקש מריבונו של עולם – "ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפט את עמך הכבוד הזה"⁴³. קשה לשפוט את עם ישראל. קשה עוד יותר להבין אותו. אפשר לחוש בעומק הבנתו של שלמה המלך דרך ספר קהלת. יש שם התייחסות לכל הבעיות, המצוקות והספקות של אנשים. מלבד היותו מלך, הקדיש שלמה זמן לתרץ קושיות וסוגיות קיומיות של האדם, כמו הסבל בעולם, הפרנסה, המשפחה. אין בעיה הקיימת במציאות שלא נמצא לה הד בספר קהלת. ספר משלי, לעומתו, הוא ספר של הדרכות מוסריות כוללות.

"יהלך זר ולא פיך"⁴⁴. השבח בא מבחוץ ממלכת שבא: "יהי ד' אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת ד' את ישראל לעולם וישימך למלך לעשות משפט וצדקה"⁴⁵. כלומר, אין לד' אהבת ישראל גדולה מזו, ששם אותך למלך על ישראל.

חכמתו של שלמה היתה עצומה, למעלה מכל חכמה אנושית אפשרית: "ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על שפת הים. ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול, ויהי שמו בכל הגויים מסביב. וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף. וידבר על העצים מן הארץ אשר בלבנון ועד האזוב אשר יצא בקיר וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים"⁴⁶. לפי הכתוב, נראה שספר משלי הוא רק תמצית משליו של שלמה, וספר שיר השירים הוא רק תמצית שיריו. "וידבר על העצים וכו'" – זה כנראה ספר קהלת⁴⁷. כל עמי הארץ ביקשו את חכמתו של שלמה: "ויבאו מכל העמים לשמע את חכמת שלמה מאת כל מלכי הארץ

38. דברי הימים א כב ט.

39. ברכות נו א.

40. מלכים א ב ו.

41. שם ט.

42. שמונה פרקים פרק ה.

43. מלכים א ג ט.

44. משלי כז ב.

45. מלכים א י ט.

46. מלכים א ה ט-יג.

47. פירוש הגר"א על דרך הפשט לשיר השירים א א.

אשר שמעו את חכמתו"⁴⁸. "וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו והמה מביאים איש מנחתו"⁴⁹. גם עם ישראל אוהב את שלמה ופונה אליו, כפי שמעידה מלכת שבא: "אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד השמעים את חכמתך"⁵⁰. כמה טוב לאנשים הנמצאים במחיצתך, ומתבשמים מחוכמתך.

8. חכמת הקודש

עד כה דיברנו על חוכמה פוליטית, מדינית, חברתית וכלכלית. אך חוכמת הקודש של שלמה המלך היא מעל הכל, הוד רוחני, הבא לידי ביטוי בספרי קהלת, משלי ושיר השירים. משלי הוא הספר החינוכי הכביר. שיר השירים הוא ספר הספרים של אהבת ד'. ספר קהלת הוא ספר הפילוסופיה היותר מופלאה. היכן יש אדם המכיל בתוכו כל אלה? חז"ל מונים את שלמה המלך בין "הנביאים הראשונים"⁵¹. רש"י מונה אותו בין ארבעים ושמונה נביאים⁵². הרמב"ם מגדיר שהיה שייך למעלה השניה ברוח הקודש⁵³.

שלמה המלך בנה את בית המקדש. וכי כל אחד יכול לבנות את בית המקדש? איש המקדש, איש השלום ואיש הדבקות האמיתית. במסכת ראש השנה יש דיון: "רב ושמואל, חד אמר – חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נתנו למשה חסר אחד, שנאמר: 'ותחסרהו מעט מאלהים', 'ביקש קהלת למצא דברי חפץ', ביקש קהלת להיות כמשה. יצתה בת קול ואמרה לו: כבר נאמר: 'וכתוב יושר דברי אמת'. 'לא קם נביא עוד בישראל כמשה' וחד אמר: בנביאים לא קם, במלכים קם"⁵⁴. זאת גבואה מלכותית. יש גבואה של נביא ויש גבואה של מלך. המהר"ל מסביר שמדרגת המלכות היא מדרגה פנימית גדולה: "וישב שלמה על כסא ד"⁵⁵. וכן מסביר בעל "עיון יעקב" שבמשה היתה בחינת גבואה וגם בחינת מלכות. מצד הגבואה אין כמשה, אך מצד המלכות היה שלמה כמשה. רבינו הרב צבי יהודה מברד בין מידת המלכות של שלמה לעומת מידת המלכות של משה⁵⁶. היתה לשלמה חוכמת מלכות וגבואת מלכות. על הפסוק בקהלת: "ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם"⁵⁷, מסביר הנצי"ב ששלמה לא היה מהמלכים הרחוקים מן העם, היושבים להם בראש האולימפוס, אלא היה מגדולי המחנכים של העם⁵⁸. אין

48. מלכים א ה יד.

49. שם י. דברי הימים ב ט כג.

50. מלכים א י ח.

51. סוטה מה.

52. רש"י על מגילה יד.

53. מורה נבוכים ב מה.

54. ראש השנה כא ב.

55. חידושי אגרות שם.

56. לנתיבות ישראל ב ריב.

57. קהלת יב ט.

58. הקדמה לפרושו של שאילתות רב אחאי גאון.

כדוגמת שלמה מראשית הדורות ועד אחרית הדורות שלימד את העם⁵⁹. על הפסוק: "ואֶזֶן וַחֲקַר תִּקַּן מַשְׁלִים הַרְבֵּה"⁶⁰, אומרים חז"ל ששלמה המלך עשה אזנים לתורה⁶¹. גיגית ללא אזנים, ללא ידיות, אין אפשרות להרימה. וכן דברים מופשטים, אי אפשר לתופסם בהבנה, בא שלמה ועשאם מובנים. עד ימי שלמה היתה התורה כאותה חבית כבידה, שרק גיבורים יכלו להרימה. הוא נתן טעמים והסברים לתורה, כך שכל אחד יוכל להבינה. "נטעתי לי כרמים"⁶², אלו שורות של תלמידי חכמים שהם יושבין שורות שורות ככרמים⁶³.

"כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט"⁶⁴, "שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ד' לדוד עבדו ולישראל עמו"⁶⁵. כך עם ישראל, וכן הגויים: "וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן אלוהים בלבבו"⁶⁶. בימי שלמה היה קידוש השם עצום בעולם ובאומה. הוא שלט בכל בשכל ובחכמה, ופנים חכמתו היא חכמת הקודש. אם אין חכמת ד', כל החכמות הן לרועץ. אם יש חכמת ד', – לכל החכמות יש ערך.

9. חטא שלמה

אחרי שראינו את גדלותו של שלמה, ואנו מלאים הערכה אהבה וחרדת קודש, קשה לנו לדון בנושא חטאו, ובכל זאת יש קושיה גדולה. כתוב ששלמה אהב נשים נכריות⁶⁷. הכיצד? הוא התחתן עם בת פרעה⁶⁸! זהו חילול השם גורא וביזיון גורא, דוגמא רעה ושחיתות. הבא על גויה, "קגאין פוגעים בו"⁶⁹. כיצד קרה דבר כזה? ריבוי נשים ועוד נשים נכריות, עובדות עבודה זרה, ובת פרעה בתוכן. הן מסופר שהן היטו את לבבו אחרי אלהים אחרים⁷⁰. מצב בלתי נסבל. הקושיה אינה רק על המלך שלמה, אלא על כל נביאי ישראל, שראו זאת ולא פצו פה. כיצד יתכן שרואים מלך עושה דברים כאלה ואין מוחים? אצל הנביאים אין משוא פנים. אין הם מפחדים מאיש. אפילו אם הורגים בהם, אין הם מפסיקים לדבר: ירמיהו הנביא המוכה, נכלא בחצר המטרה⁷¹, והמשיך לדבר. כיצד ריבונו של עולם איפשר לשלמה לבנות את בית המקדש? הכתוב גם מעיד על שלמה המלך – "ויאהב שלמה את ד' ללכת בחקות דוד

59. עירובין כא ב.

60. קהלת שם.

61. ערובין שם.

62. קהלת ב ד.

63. קהלת רבה ב א.

64. מלכים א ג כח.

65. שם י כד.

66. מלכים א יא א-ד.

66*. שם ג א.

67. סנהדרין פא ב-ג.

68. מלכים א יא ד.

69. ירמיה לב ב.

אביו"⁶⁹. פסוק זה נאמר לאחר שנשא את בת פרעה⁷⁰. האם לזה ייקרא לב שומע? כיצד לא הותרמו כל ספריו, כיצד הוכנסו לתוך התנ"ך? כיצד נכתב: "וישב שלמה על כסא ד"ג⁷¹? לכן, אמרו חכמים: "כל האומר שלמה חטא – אינו אלא טועה"⁷². אמירה זו אינה החלצות לעזרתו של שלמה המלך בניסיון לנקותו לגמרי, הוא אכן טעה, אבל יש להבין מאין נבעה טעותו.

שלמה המלך הוא כח שקט המולך על אמפריה אדירה. הוא ידע שאנו עם כלל אנושי, עם שצריך לחשוב על כולם, ולא לשקוע באנוכיות. אנו עם עליו נאמר: "ונברכו בך כל משפחת האדמה"⁷³. עלינו להיות ברכה לכולם. אכן כל העולם התרשם משלמה המלך, אפילו מלכת שבא שמעה שמעו ובאה לראותו⁷⁴. הוא בנה צבא אדיר ויצר יחסים טובים עם העמים כולם, אך סבר שאין זה מספיק שנשב "איש תחת גפנו ותחת תאנתו"⁷⁵. ההשפעה צריכה גם לזרום החוצה. הענק הזה לא העריך נכון שעדיין לא הגיע הזמן לכך. ענק שקדם לו טעה אותה טעות, הוא משה רבינו שרצה לצרף את הערב רב, אך העם לא היה מוכן לכך עדיין, והם היו לנו לרועץ⁷⁶. שלמה חשב שמלכותו גבהה מעל מלכות משה, לכן סבר שיוכל לצרף את הטוב שבכל אומה ואומה למגמה האלהית.

כמובן, שלמה לא נשא נשים נכריות לפני שגייר אותן, אך הן מכונות נכריות כיון שהגיור שלהן היה "צורך דבר" – כלומר, להיות נשואות למלך, ולא לשם שמים, כפי שמסביר הרמב"ם: "אל יעלה על דעתך ששמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידיו ד' נשאו נשים נכריות בגיותן". לפי שגייר שלמה נשים ונשאן וכן שמשון גייר ונשא, והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר, ולא על פי בית דין גיירום – חשבן הכתוב כאילו הן עכו"ם ובאיסורן עומדין. ועוד שהוכיח סופן על תחילתן שהן עובדות עבודה זרה שלהן ובנו להן במות והעלה עליו הכתוב כאילו הוא בנאן. שנאמר: אז "יבנה שלמה במה"⁷⁷. אמנם כתוב "ויטו נשיו את לבו"⁷⁸, אבל מסבירים שאמנם הן היטו את לבו – אבל ליבו לא נטה⁷⁹. אך ודאי ששלמה אחראי על מעשיהן. ובהמשך אומר הרמב"ם: "לפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן אף על פי שנגלה סודן"⁸⁰.

69. מלכים א ג ג.

70. שם א ג א.

71. דברי הימים א כט כג.

72. בראשית יב ג.

73. מלכים א ט.

74. מלכים א ה ה.

75. שמות לב ז רש"י. לא יח רש"י.

76. הלכות איסורי ביאה יג יד-טז.

77. מלכים א יד ג.

78. שבת נו ב.

79. שם יז.

תפילת שלמה בבית המקדש היא גם על הנוכרים⁸⁰, אלא השאלה היא כיצד משפיעים על הגויים. שלמה המלך סבר שיש לתפוס את המרכז – והוא ישפיע על כולם, לכן התחתן עם בת פרעה. מתוך ההשפעה עליה יושפעו כולם. וכן התחתן עם עוד נשים נכריות חשובות. שאלה. אם כן, מעשה שלמה נכון או טעות?

תשובה. אנו מסבירים את ההווא אמינא שלו. ודאי שזו היתה טעות. אבל יש להבין את הטעות של האדם הגדול בענקים. כאשר חז"ל מלמדים ששלמה "לא חטא"⁸¹, עלינו להבין במה הוא חטא. כשם שנאמר ש"כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה"⁸², גם נאמר "ויעש שלמה הרע בעיני ד"⁸³. מסבירים חז"ל: "מפני שהיה לו למחות בנושו ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא"⁸⁴ מדוע שלמה המלך לא מחה? כנראה הוא סבר שלא זו הדרך. לפעמים אי אפשר להכריח. הוא הרגיש שאם ימחה בתוקף, יפסיד את הנשים, והמטרה הנשגבת שכולם יחלו לקרוא בשם ד' תאבד. הוא ידע שהן עובדות בנתיים עבודה זרה, והאמין שבאופן מתון יוכל לשנות טוב יותר מאשר בכפייה. זו היתה הסברה שלו. גם חז"ל יודו שבימי שלמה המלך היתה השפעה עצומה על כל העמים. ההוכחה היא שלמרות שאסור היה לגייר בימי שלמה המלך⁸⁵, בכל זאת התגיירו מאה המישים אלף גרים⁸⁶.

שאלה. מדוע אסור היה לגייר?

תשובה. כיון שבתנאים טובים כל אחד ירצה להתגייר. הרצון להתגייר הוא תועלתני⁸⁷, לכן אין מקבלים גרים בימות המשיח⁸⁸.

נאמר "ויתחתן את בת פרעה"⁸⁹. אם יש חתונה, ודאי שקדם לה גיור, אחרת החתונה לא היתה תופסת⁹⁰. וכיצד נשאה, הלא היא מצרית, ואסור להינשא עם גיורת מצרית דור ראשון? אומרת הגמרא, ששלמה לא נשא אותה לאשה, אלא "מתוך אהבה יתירה שאחבה, מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן בה"⁹¹. הוא דבק בה לאהבה ולא לאישות. בירושלמי נאמר על הפסוק: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות"⁹²: "למשכן לדברי תורה ולקרבתן תחת כנפי השכינה"⁹³, כמחנך האוהב את תלמידיו.

80. מלכים א ח מג.

81. מלכים א יא ו.

82. יבמות כד ב.

83. שם עט א. רברי הימים ב כ טז.

84. רמב"ם, איסורי ביאה יג טו.

85. יבמות כד ב.

86. מלכים א ג א. א יא א.

87. יבמות עו.

88. שם.

89. מלכים א יא א.

90. ירושלמי סנהדרין ב ו.

10. לא ירבה לו נשים, כסף וסוסים

הגמרא הזאת אינה מזכירה את החטא של הנשים הנוכריות מצד ריבויין, רק מצד העבודה הזרה. והרי, כתוב בתורה שלא ירבה לו נשים, כסף וסוסים, אך שלמה המלך התיר לעצמו בתור הוראת שעה, מתוך אמונה שבדרך זו הוא מציל את האנושות כולה. בעצם העובדה שהתורה גילתה טעם האיסור, היא נתנה לו פתח להוראת שעה. אם רצתה לסתום את הגולל על האפשרות הזאת, לא היתה מגלה את הסיבה⁹⁴. שלמה חשב שבחשבון הגדול אפשר לסבול בעיות קטנות. אבל הוא טעה, כמו שנאמר: "מפני מה לא נתגלו טעמי מצוות שהרי שני מקראות נתגלו טעמן ונכשל בהם גדול העולם"⁹⁵. מנוסה הגמרא אנו למדים הכל:

א. שלמה היה גדול העולם.

ב. גם גדול העולם יכול להיכשל.

ג. לא בגלל שנכשל, חדל מהיות גדול העולם.

הרמב"ם מסכם: "שלא ירבה ממון... כמפורסם מעניין שלמה ע"ה, על אף גודל מעלתו במדע ובחכמה, ושהוא ידידיה"⁹⁶, אמרו שיש בזה הערה לבני אדם, שאילו ידעו טעמי כל המצוות, היו מוצאים להם דרך לביטולן. שהרי אפילו זה השלם הגדול, טעה בזה וחשב שלא יהא מעשה זה סיבה לעבירה בשום פנים, כל שכן ההמון בדעתם החלושה"⁹⁷.

הסברה של שלמה המלך היתה נכונה באופן תאורתי. אבל היא לא התאימה למציאות שבימיו. היה פער עצום בין המלך לבין העם. שלמה המלך היה צריך להבין שאין הוא לבד בעולם. נשיו עבדו עבודה זרה, והשפיעו את השפעתן הרעה על העם כולו. הוא חשב שיצליח למשוך אותן לעבודת ד', והן ניסו למושכו לעבודה זרה, והשפיעו את השפעתן הרעה על העם כולו. אמנם, הוא לא נמשך, אבל הן הסתובבו בכל מקום בארץ, והשפיעו השפעה רעה. אמנם נכון, לגייר הוא מעשה טוב, אבל הכמות הגדולה איננה טובה. רות המואביה היתה גיורת צדק ובוועז התחתן איתה. רחב התגיירה והתחתנה עם יהושע בן נון⁹⁸. כך העם מסוגל לעכל את הגרים, ולא בכמויות גדולות. גם נעמה העמונית שהתחתנה עם שלמה המלך – אין על כך שום ביקורת, כיון שנישאה לו בזמן שהודח מן המלוכה ואיש לא האמין לו שהוא שלמה. היא נישאה לו, ואז השליך אביה מלך עמון את שניהם למדבר כדי שימותו. אולי נעמה היא זו שעודדה אותו ללכת לסנהדרין ולא להיכנע – הוא הלך וחזר להיות מלך ישראל.

שאלה. מה המקור למדרש זה?

תשובה. מדרש זה מופיע בספר עשרה מאמרות של רבי מנחם עזריה מפאנו⁹⁹, מובא על

91. סנהדרין כא.

92. סנהדרין כא ב.

93. שמואל ב יב כה.

94. ספר המצוות ל"ת שסה.

95. מגילה יד ב.

96. אם כל חי ח"ג ס' ט.

ידי החיד"א בספר "מדבר קדמות" ערך נעמה. וגם נמצא בעמק המלך. נעמה היא אמו של רחבעם⁹⁷ ושל המשיח. אך אלף נשים בבת אחת הוא בלתי אפשרי, במיוחד אם אחת היא מצרית. אין לאומה כח עיכול כה גדול. מורה טוב מסוגל ללמד כיתה טובה עם כמה ילדים חריגים. אבל כיתה שלימה של ילדים חריגים, היא בלתי אפשרית. טעותו של שלמה היתה טעות חמורה מאוד, וחז"ל מטיחים נגדו ביקורת נוראה: "בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי"⁹⁸. לגבי אלף הנשים, כותב מרן הרב קוק: "האהבה בטהרתה מתפשטת על הנפשות, הכוללות ומוקפות מהנפש האוהבת. הנפש האוהבת היא לעולם גדולה וארוכה מהנפש האוהבת. ויש שצריכה האהבה להתפשט במספר נפשות, לפי הכללתה של הנפש האוהבת ותמקיפת. וזהו רז של י"ח הנשים של המלך והאלף אשר לשלמה"⁹⁹. במשנה יש רשימת מלכים שאין להם חלק לעולם הבא¹⁰⁰. "ביקשו עוד למנות אחד, באה דמות דיוקנו של אביו ונשתטחה לפניו ולא השגיו וליה¹⁰¹. רצו לכתוב שמו של שלמה המלך, שמפני כבודו לא הזכירוהו במפורש, ובאה דמות דיוקנו של דוד המלך והתחננה בפני החכמים, אך הם לא תזרו בהם. "דמות דיוקנו של אביו"¹⁰² – הכוונה, שבאה לפניו הטענה, ששלמה המלך הוא המשכו של אביו דוד, אך לא השגיו בזה. "באה אש מן השמים ולחכה אש בספסלים ולא השגיו עליה". אש עליונה – אש המקדש. הגרסא בירושלמי היא: "אש יצאה מבית קודש הקודשים וליחכה סביבתם"¹⁰². כלומר – באה בפניהם הטענה ששלמה בנה את בית המקדש וקודש הקודשים, אך גם על טענה זו לא השגיו. יצאה בת קול ואמרה להם: "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב, כל יתיצב בפני חשפים"¹⁰³. בת קול מזלזלת בהם: מי אתם שתשפטו את האדם הזה המהיר במלאכתו! אך גם עליה לא השגיו, לבסוף "יצאת בת קול ואמרה: המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני"¹⁰⁴. אמר להם ריבוננו של עולם: מי יחליט – אתם או אני?! דבר זה הוא מעל לסמכותכם! זהו פסק של ריבוננו של עולם, שהודיע ששלמה המלך הוא בן העולם הבא.

מהי סברתו של ריבוננו של עולם נגד חכמים? הסברה היא "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"¹⁰⁵, ואדם נידון על פי רובו¹⁰⁶. הרמב"ם כותב, שמי שזכויותיו

97. מלכים א יד כא.

98. שבת נו.

99. אורות הקודש ד תו.

100. סנהדרין צ א.

101. שם קד ב.

102. ירושלמי סנהדרין י ב.

103. משלי כב כט.

104. איוב לד לג.

105. קהלת ז ב.

106. קידושין מ.

יתרות על עוונותיו, הוא צדיק¹⁰⁷. את כל אדם צריך לשקול, האם בסיכומו של דבר הוא טוב או רע, ו"אין שוקלים אלא בדעתו של אל דעות, שהוא יתברך יודע איך להכריע"¹⁰⁷.

11. תור הזהב

אומר מרן הרב קוק: "לעד לא ישכח מזכרונה אותו תור זהב שבפריחת ימי שלמה, בבניין הבית הראשון. בהדר תפארת כבודו ועז החיים שהתגלה בו, בהבעת עושר האידאה האלוהית והלאומית המשולבות זו בזו בהתאמה הרמונית, ו'קיימה סיהרא באשלמותא'. אז באותה תקופה, הקצרה בכמותה וארוכה באיכותה, שאפה האידאה הלאומית רוח חיים מלאים, כפי עצם טבעה וסיפוקה הפנימי, וחיזק זיו הדרה מהרעיון האלוהי הטהור. העושר הלאומי וחסן כבודו הוסיף יפעה ואמץ אל הרעיון האלוהי, שממנו יצא אז בבהירותו התוכן הלאומי, והמחשבה האלוהית בצורתה הישראלית הועילה להשפיע חיי עונג, חיים של כבוד ורוממות רוח לכל הגוי כולו. ויתרומם על במותי השירה החיה האלוהית ועל מרומי פאר החיים, הדר הגדולה הלאומית וזיו האהבה הטהורה והרעננה".

"לא היה העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קדש ושיר השירים – קדש קדשים"¹⁰⁹.

107. הלכות תשובה ג א.

108. אורות עמ' קו.

109. ידעים ג ד.